

12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.32(477)

Кузнецов В.В.,

доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності

Навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1727-4019>

Сийплові М.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу

Ужгородського національного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6131-9179>

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ
CRIMINAL LIABILITY FOR COLLABORATION
AS A NEW CHALLENGE OF TODAY**

**Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за
колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення.**

У статті констатовано, що сьогодні в Україні проблема кримінально-правової протидії колабораціонізму нарешті отримала належне законодавче вирішення. Верховна Рада України сім разів намагалася вирішити цю проблем у відповідних проєктах законів України. І лише початок відкритої широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України спонукав Верховну Раду України реалізувати один з таких варіантів криміналізації колабораційної діяльності. У статті розглянута ст. 111-1 КК України, яка 3 березня 2022 року була передбачена в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)».

На підставі проведеного аналізу наукової літератури та законопроектів зроблені певні висновки щодо особливостей конструкції відповідних складів колабораційної діяльності. Зокрема, встановлено, що нечіткість окремих ознак

відповідних складів кримінальних правопорушень суперечить принципу правової визначеності та потребує подальших наукових розвідок.

Окремі форми колабораціонізму потребують можливого уточнення або виключення. Такі форми вчинення кримінального правопорушення насамперед дублюють форми державної зради. Така форма як «... дії громадян України, спрямовані на впровадження освітніх стандартів держави-агресора у таких навчальних закладах» може бути розширено тлумачитися в судовій практиці. Це призведе або до вибіркового правосуддя, або до незастосування цієї форми взагалі. Констатовано, що такою невиваженою криміналізацією створюються умови для несприйняття держави громадянами, які опинилися в скрутних умовах на захоплених територіях. Зважаючи на певну схожість складів державної зради і колабораціонізму, у статті визначена проблема можливого уникнення зрадників від суворого покарання, оскільки покарання за більшість форм колабораціонізму є більш м'яким, ніж покарання за державну зраду. Запропоновано передбачити в новій частині 9 ст. 111-1 КК України заохочувальну норму подібну до ч. 3 ст. 111 КК України. Це обґрунтовано тим, що зрадник може бути звільнений від кримінальної відповідальності, а менш тяжке правопорушення – колабораціонізм не дає винному такої можливості. У статті запропоновано: змінити назву Розділу 1 Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» та передбачити в санкціях частин 1 та 2 ст. 111-1 КК України альтернативне основне покарання; визначити громадянина України суб'єктом в усіх складах кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1-7 ст. 111-1 КК України; виключити вказівку на «добровільність співпраці» в частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України; такі форми колабораційної діяльності, які передбачені у частині четвертій ст. 111-1 КК України, уточнити за рахунок опису конкретних наслідків для національної безпеки.

Констатовано, що криміналізація колабораціонізму потребує комплексного та системного підходу. По-перше, потребує схвалення стратегія (концепція) перехідного правосуддя, яка, зокрема повинна збалансувати

амністію та кримінальне переслідування винних. По-друге, слід передбачити політичну складову реалізації вказаних законодавчих змін, оскільки це не зовсім сприяє мирному урегулюванню наявної російсько-української війни.

Ключові слова: криміналізація, колабораціонізм, кримінальний кодекс, покарання, кримінальна відповідальність, законодавчі акти, стратегія правосуддя перехідного періоду (концепція).

Kuznetsov V.V., Syiploki M.V. Criminal liability for collaboration as a new challenge of today.

The article states that today in Ukraine the problem of criminal legal counteraction to collaborationism has finally received a proper legislative solution.

The Verkhovna Rada of Ukraine has tried seven times to solve this problem in the relevant draft laws of Ukraine. And only the beginning of the open large-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine prompted the Verkhovna Rada of Ukraine to implement one of these options to criminalize collaboration activities. The article considers Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, which on March 3, 2022 was provided by the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts (on the Establishment of Criminal Liability for Collaborative Activities)».

Based on the analysis of scientific literature and bills, certain conclusions were made about the construction peculiarities of the relevant components of collaboration activities. In particular, it was found that the vagueness of certain features of the relevant components of the criminal offense is contrary to the principle of legal certainty and requires further scientific research.

Some forms of collaborationism need to be clarified or excluded. Such forms of committing a criminal offense primarily duplicate forms of treason. Such a form as «... actions of Ukrainian citizens aimed at implementing the educational standards of the aggressor state in such educational institutions» can be widely interpreted in judicial practice. It will lead either to selective justice or to the non-application of this form at all. It is stated that such ill-considered criminalization creates conditions for the rejection of the state by citizens who find themselves in difficult conditions in the

occupied territories. Due to some similarities between treason and collaboration, the article identifies the possibility of avoiding traitors from severe punishment, as the punishment for most forms of collaborationism is milder than the punishment for treason. It is proposed to provide in the new part of Article 9. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine incentive rule similar to Part 3 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine. This is justified by the fact that the traitor can be released from criminal liability, and a less serious offense – collaborationism does not give the perpetrator such an opportunity. The authors of the article propose: to change the title of Section 1 of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine to «Criminal Offenses Against the Foundations of National Security» and to provide in the sanctions of Parts 1 and 2 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine alternative main punishment; to determine a citizen of Ukraine as a subject in all components of criminal offenses provided for in parts 1–7 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine; to delete the reference to «voluntary cooperation» in parts 2, 5, 7 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine; such forms of collaboration activities, which are provided for in part four of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, to clarify by describing the specific consequences for national security.

It is stated that the criminalization of collaborationism requires a comprehensive and systematic approach. First, a transitional justice strategy (concept) needs to be approved, which should, in particular, balance amnesty and prosecution of perpetrators. Secondly, the political component of the implementation of these legislative changes should be envisaged, as it does not exactly contribute to the peaceful settlement of the existing Russian-Ukrainian war.

Key words: criminalization, collaborationism, Criminal Code, punishment, criminal liability, legislative acts, transitional justice strategy (concept).

Постановка проблеми. Сучасна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала таке явище, як колабораціонізм. Повномасштабний характер агресії Російської Федерації визначає необхідність розширення змісту цього явища. Для початку кримінально-правового аналізу такого діяння, слід

спочатку визначити, що таке колабораціонізм. Загальновідомо, що це слово має французьке походження (від слова «collaboration» – співробітництво) і має два значення: позитивне – спільна діяльність, співпраця різних суб'єктів та негативна – добровільна та навмисна співпраця з ворогом у його інтересах та на шкоду своїй державі та її союзникам [1, с. 1; 2].

Вперше поняття колабораціонізму в позитивному значенні використав французький маршал Анрі Філіп Петен, який очолював режим «Віші» і закликав 30 жовтня 1940 року французів до співпраці з Німеччиною [3, с. 375–395]. Під час Другої світової війни колабораціонізм був наявний практично в кожній окупованій країні, тому термін набув широкого поширення в іноземних мовах з негативним значенням. В історіографії, як правило, вирізняють два поняття колабораціонізму: 1) наявність політичної угоди з окупантом; 2) «кооперування» з окупаційною владою у цивільних галузях, і навіть участь у війні з боку окупаційних сил [4].

Стан дослідження. Колабораційна діяльність, як свідчить аналіз наукової літератури, досить ретельно розглянута як в історичній (як правило, на підставі вивчення досвіду Другої світової війни), так і в юридичній (переважно з позицій вивчення міжнародного досвіду протидії колабораціонізму). В Україні питанню кримінально-правової протидії колабораціонізму присвятили наступні вчені: М. Акімов, О. Головкін, О. Ілларіонов, В. Кубальський, А. Політова, Є. Письменський, М. Рубащенко, І. Сказко. Особливий інтерес викликає наукова праця Є. Письменського «Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти)» (2020), в якій, зокрема розглянуті сучасні законопроекти щодо криміналізації колабораціонізму. Однак дослідження криміналістів стосувалися теоретичних позицій перспективного нормативного регулювання відповідальності за колабораційну діяльність та не могли враховувати останні зміни до Кримінального кодексу (КК) України. Отже потребують самостійного дослідження особливості сучасної криміналізації колабораційної діяльності.

Метою дослідження є аналіз кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність та визначення шляхів її нормативного удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Слід констатувати факт, що в Україні проблема кримінально-правової протидії колабораціонізму нарешті набула законодавчого вирішення. Як нам відомо, Верховна Рада України сім разів намагалася вирішити цю проблем у відповідних проєктах законів України, зокрема «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (законопроект № 7186 від 21.03.2022) [5], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» (законопроект № 5144 від 24.02.2021) [6]. І лише початок відкритої широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України спонукав Верховну Раду України реалізувати один з таких варіантів криміналізації колабораційної діяльності. Розглянемо прийнятий парламентом 3 березня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 2108-IX та спробуємо визначити окремі аспекти його застосування. Ми свідомо не аналізуємо детально реалізацію законопроекта № 7186 від 21.03.2022 у виді Закона України від 24.03.2022 (на момент підготовки статті Закон не був підписаний Президентом України), оскільки цілком погоджуємося з висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, «що запровадження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору є проявом надмірної криміналізації, негативними наслідками якої, зокрема, є створення штучної конкуренції кримінально-правових норм та порушення принципу економії кримінально-правової репресії» [7].

Основною метою нормативного акту № 2108-IX є встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а супутні цілі:

«обмежити доступ до занять посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, строком на 15 років та передбачити інші відповідні покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, ... а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю...» [6].

Цими законодавчими змінами внесено зміни до КК України та, зокрема передбачено в статті 111-1 «Колабораційна діяльність» певні форми такої протиправної діяльності. Вказана стаття складається з 8 частин та примітки з 4 пунктами. Кожна частина ст. 111-1 КК України передбачає окремі форми колабораційної діяльності. Частина перша передбачає два формальні склади кримінальних правопорушень: (1) публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; 2) публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України), відповідальність за які передбачено у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років (кримінальний проступок). Частина друга передбачає один формальний склад кримінального правопорушення (добровільне зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора), відповідальність за який передбачено у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої (кримінальний проступок). Частина третя передбачає два формальні склади кримінальних правопорушень: (1) здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної

агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; 2) дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти), відповідальність за які передбачено у виді виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років (нетяжкий злочин). Частина четверта передбачає два формальні склади кримінальних правопорушень: (1) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора; 2) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора), відповідальність за які передбачено у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна (нетяжкий злочин). Частина п'ята передбачає чотири формальні склади кримінальних правопорушень: (1) добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 2) добровільне обрання до таких органів; 3) участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; 4) публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території), відповідальність за які передбачено у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на

строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (тяжкий злочин). Частина шоста передбачає два формальні склади кримінальних правопорушень: (1) організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради; 2) активна участь у таких заходах), відповідальність за які передбачено у виді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (особливо тяжкий злочин). Частина сьома передбачає три формальні склади кримінальних правопорушень: (1) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; 2) добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора; 3) надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України), відповідальність за які передбачено у виді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (особливо тяжкий злочин). Частина восьма передбачає кваліфікований матеріальний склад кримінального правопорушення: вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій ст. 111-1 КК України, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Такі дії караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні

посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої (особливо тяжкий злочин).

Примітка ст. 111-1 КК України передбачає чотири норми – дефініції, які визначають терміни «публічні заклики», «заходи політичного характеру», «здійсненням інформаційної діяльності» та «тяжкі наслідки».

Вказані норми важливі та необхідні, але потребують певного вдосконалення.

Встановлення відповідальності за колабораціонізм потребувало комплексного та системного підходу. Однак, очевидно, за браком часу, народні депутати України не врахували всі обставини. По-перше, вимагає легалізації стратегія (концепція) перехідного правосуддя, яка, зокрема, має збалансувати амністію та кримінальне переслідування винних. По-друге, слід передбачити політичну складову реалізації зазначених законодавчих змін, оскільки це не сприятиме мирному врегулюванню війни.

Визначені ступені суспільної небезпеки колабораційної діяльності (частини 1, 2 – кримінальні проступки, частини 3, 4 – нетяжкі злочини, частина 5 – тяжкий злочин, частини 6, 7, 8 – особливо тяжкі злочини) не зовсім відповідають назві Розділу 1 Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки». Отже напрошуються два варіанти вирішення проблеми: 1) передбачити в санкціях частин 1 та 2 покарання у виді позбавлення волі (такий шлях частково вирішить проблему безальтернативності основного покарання саме у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що не відповідає традиційним правилам нормативної техніки та, за висновком Головного науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, взагалі є проблематичним його застосування до осіб, для яких вчинення відповідних кримінальних правопорушень не було пов'язане з їхньою діяльністю або посадою [8]); 2) також можливо змінити назву Розділу 1 Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки». Однак, в такому разі, згадане питання щодо санкцій вказаних норм залишається відкритим.

Окремі форми кримінального колабораціонізму вимагають можливого уточнення або виключення.

По-перше, зазначені форми колабораціонізму потребують уточнення. Оскільки такі форми вчинення кримінального правопорушення фактично дублюють форми державної зради. Не випадково в законодавстві більшості зарубіжних країн колабораціонізм охоплюється складом державної зради [9, с. 11], крім Литовської Республіки (ст. 120 КК «Колобораціонізм», яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років за те, що громадянин Литовської Республіки, який за умови окупації чи анексії, допомагає органам нелегітимного уряду закріпити окупацію чи анексію, придушити опір литовського населення чи іншим чином допомогти нелегітимному уряду у провадженні діяльності проти Литовської Республіки [10].

По-друге, така форма колабораційної діяльності («... дії громадян України, спрямовані на впровадження освітніх стандартів держави-агресора у таких навчальних закладах»), яка передбачена у частині третій ст. 111-1 КК України можуть бути розширено тлумачитися судовою практикою. Безперечно, такий підхід має певну наукову основу [11, с. 4]. Проте, слід погодитися з Є. Письменським, що такі пропозиції недостатньо справедливі, гуманні та порушують принцип пропорційності (порушення балансу публічних та приватних інтересів) [9, с. 97]. На нашу думку, такі законодавчі зміни призведуть або до вибіркового правосуддя, або незастосування цієї форми скоєння кримінального правопорушення взагалі.

По-третє, такі форми колабораційної діяльності, які передбачені у частині четвертій ст. 111-1 КК України, потребують можливого уточнення. При доведенні вини таких підприємців потрібно буде встановити, що вони провадили таку діяльність добровільно, але як це зробити органам досудового розслідування – автори нормативного акту не пояснюють. До того ж будь-яка підприємницька діяльність на тимчасово окупованій території стає протиправною. Такою криміналізацією ми можемо відвернути від України тих

громадян, які опинилися на окупаційній території та для того, щоби вижити займаються власним бізнесом на умовах, визначених окупаційною владою.

По-четверте, зважаючи на певну подібність складів державної зради та колабораціонізму є проблема можливого ухилення зрадників від більш суворого покарання, оскільки покарання за більшість форм колабораціонізму є менш суворим, ніж покарання за державну зраду. У цьому контексті цікавить ідея Є. Письменського, який пропонує в межах ст. 111 КК України встановити відповідальність за колабораціонізм як за привілейований склад державної зради [9, с. 101]. Проте об'єктивна сторона зазначеного модельного кримінального правопорушення («навмисного переходу громадянина України, що перебуває на окупованій території, на бік держави-окупанта з наданням йому допомоги, а також його представникам, включаючи організаторів незаконно утворених структур владного управління, у провадженні підривної діяльності проти України період окупації» [9, с. 101]), на нашу думку, не дозволяє чітко відмежувати його від складу державної зради.

По-п'яте, окремі форми колабораціонізму, які передбаченні в частинах 4, 7 ст. 111-1 КК України (передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, та/або збройним формуванням держави-агресора; добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора) фактично дублюють форми іншого кримінального правопорушення – «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (ст. 260 КК України). На думку окремих фахівців при такій конкуренції слід застосовувати ст. 260 КК України [8]. На нашу думку, склади кримінальних правопорушень, які передбаченні в частинах 4, 7 ст. 111-1 КК України, є спеціальними по відношенню до відповідних складів, передбачених частинами 1–3 ст. 260 КК України. Як відомо, при конкуренції загальної та спеціальної норм, слід застосовувати спеціальну. До того ж санкції норм, що передбачають спеціальні склади кримінальних правопорушень містять більш суворі покарання.

Також слід відмітити, що з одного боку, вказана стаття переобтяжена формами колабораційної діяльності (16), що робить її досить казуальною. З іншого боку, законопроект № 7186 від 21.03.2022 [5], передбачає відповідальність за подібні дії в ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору», яка в одній частині містить 4 форми протиправної поведінки. Однак, при цьому, дві форми є досить оціночними та перетинаються між собою: «будь-яка співпраця» та «інша взаємодія з представниками держави-агресора, незаконними органами...». Така конструкція кримінально-правової норми не відповідає рішенням Конституційного Суду України (наприклад, Рішення від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 та ін.) та Європейського Суду з прав людини (наприклад, рішення від 18 грудня 2008 р. у справі «Новік проти України» та ін.). Отже дотримання принципу правової визначеності є необхідним та не допускає довільне та необґрунтоване використання нечітких термінів. Тому слід визнати вдалим конкретизоване визначення окремих форм колабораційної діяльності.

Вказівка на «добровільність співпраці» в частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України вважаємо зайвим, оскільки вчинення примусових дій, очевидно, змінює кримінально-правову оцінку скоєного. Як відомо, будь-яке діяння, вчинене під впливом фізичного чи психічного примусу (ст. 40 КК України) може мати різну кримінально-правову оцінку: від пом'якшення відповідальності до її виключення.

Визначення суб'єкта колабораційної діяльності, на нашу думку, передбачає наявність фізичної осудної особи, якій виповнилося 16 років і яка є громадянином України (вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру – п. 3 ч. 1 ст. 96-3 КК України). Аналіз відповідних частин ст. 111-1 КК України дозволяє визначити громадянина України суб'єктом (частини 1, 2, 3, 5, 7) колабораційної діяльності. Виникає питання, а чи може бути суб'єктом колабораційної діяльності (частини 4, 6 ст. 111-1 КК України) іноземець або особа без громадянства? Відповідні редакції

норм закону про кримінальну відповідальність дають підстави для позитивної відповіді на таке питання. Пригадаймо, що в законопроекті № 7186 від 21.03.2022 суб'єктом пособництва державі-агресору (автори свідомо не називають таку діяльність колабораційною) визнано громадянина України, іноземця чи особу без громадянства, за виключенням громадян держави-агресора [5]. На нашу думку, зважаючи на відому спорідненість колабораційної діяльності з державною зрадою, слід визнавати суб'єктом відповідних кримінальних правопорушень саме громадянина України. Отже, напрашується логічний висновок щодо визначення такого суб'єкта в усіх складах кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1–7 ст. 111-1 КК України.

На нашу думку, стаття 111-1 за аналогією до ст. 111 КК України має передбачати заохочувальну норму. Оскільки особа, яка вчинила державну зраду, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, а менш тяжке кримінальне правопорушення не дає винному таку можливість.

На підставі викладеного, ми можемо зробити такі загальні **висновки**:

- 1) законодавець, нарешті, вирішив проблему правової протидії колабораціонізму через встановлення кримінальної відповідальності;
- 2) на нашу думку, досить широкий опис окремих форм колабораційної діяльності буде мати більш превентивний характер ніж каральний;
- 3) ефективність кримінально-правової протидії колабораційній діяльності залежить від легалізації стратегії (концепції) перехідного правосуддя, чіткого опису ознак об'єктивної сторони (що дозволить відмежувати колабораційну діяльність від державної зради) та політичної реалізації зазначених законодавчих змін.
- 4) пропонуємо певні зміни до КК України:
  - змінити назву Розділу 1 Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки»;
  - передбачити в санкціях частин 1 та 2 ст. 111-1 КК України альтернативне основне покарання;

визначити громадянина України суб'єктом в усіх складах кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1–7 ст. 111-1 КК України;

виключити вказівку на «добровільність співпраці» в частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України;

в частині 3 ст. 111-1 КК України виключити таку форму злочину як: «дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти)»;

такі формі колабораційної діяльності, які передбачені у частині четвертій ст. 111-1 КК України, уточнити за рахунок опису конкретних наслідків для національної безпеки;

передбачити заохочувальну норму в новій ч. 9 статті 111-1 КК України за аналогією до ст. 111 КК України;

Список використаних джерел

1. Gordon Bertram M. The morphology of the Collaborator: The French Case. *Journal of European Studies*. 1993. № 23, no. 1 p. 1–25.

2. Гафт Б.Г. Красный коллаборационизм: миф или реальность. Коллаборационизм и союзничество на примере Латвии. *Журнал исторических исследований*. 2018. № 3. URL: znanium.com/catalog/product/1005469.

3. Hoffmann Stanley. Collaborationism in France during World War II. *The Journal of Modern History*. 1968. vol. 40, no. 3. pp. 375 –395.

4. Дерейко І.І. Колабораціонізм, поняття // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2007. 528 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm>

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : проект Закону України № 7186 від 21.03.2022 / Проект вноситься народними депутатами України

Іонушасом С.К., Медяником В.А., Михайлюк Г.О. та ін. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247316>

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : проєкт Закону України № 5144 від 24.02.2021 / Проєкт вноситься народними депутатами України Черневим Є.В., Кравчук Є.М., Потураєвим М.Р. та ін. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206

7. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки (№ 7186 від 21.03.2022) / Проєкт вноситься народними депутатами України Іонушасом С.К., Медяником В.А., Михайлюк Г.О. та ін. / Апарат Верховної Ради України № 16/03-2022/56435 від 22.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247684>

8. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» (реєстр. № 5144 від 24.02.2021 р.) : проєкт вноситься народними депутатами України Черневим Є.В., Кравчук Є.М., Потураєвим М.Р. та ін. / Апарат Верховної Ради України № 04-27/3-2022/54331 від 02.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243571>

9. Письменський. Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк: СПД Румянцева Г.В., 2020. 121 с.

10. Criminal Code of Lithuania (2000, amended 2017) (English version). URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf

11. Ілларіонов О.Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. 2017. № 13 (1133). С. 4.